

Ludzie prasy i czasopiśmiennictwo ziemi ropczyckiej od schyłku XIX wieku do 1939 roku¹

Rozprawa *Ludzie prasy i czasopiśmiennictwo ziemi ropczyckiej od schyłku XIX wieku do 1939 roku* wpisuje się w nurt literaturoznawczych i prasoznawczych badań regionalistycznych. Tekst zawiera dzieje oraz syntezę życia kulturalnego ziemi ropczyckiej. Problematyka ta jest już stosunkowo dobrze udokumentowana, jednak nadal „białą plamą” na tym tle pozostawał segment czasopiśmiennictwa.

W niniejszej pracy podjęto badania nad procesami, które stopniowo doprowadziły do rozwoju czytelnictwa wiejskiego i ukształtowania rynku czytelniczego w Ropczycach od schyłku XIX wieku do wybuchu drugiej wojny światowej. Zbadano wpływ ruchu ludowego na kształtowanie się gustów czytelniczych i ogólnego zainteresowanie słowem drukowanym na ropczyckiej wsi.

Rozprawę oparto na kwerendach archiwalnych (Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu; Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, Archiwum Państwowe w Przemyślu i Rzeszowie, Archiwum Państwowe Oddział I, II i III w Krakowie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Miasta i Gminy Ropczyce, Archiwum Biblioteki Publicznej w Ropczycach, Muzeum Regionalne w Dębicy) oraz na pięciuset siedemdziesięciu czterech źródłach, które odnotowano w *Wykazie źródeł i wykorzystanego piśmiennictwa*.

Przedmiotem badania były:

1. pisma ludowe „Przyjaciel Ludu” (1889–1913), „Gazeta Ludowa” (1906–1914) i „Piast” (1913–1939) w których debiutowali pierwsi autorzy wywodzący się z ropczyckiej wsi;

¹ Autoreferat rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie 30 października 2014 roku. Promotor prof. zw. dr hab. Krzysztof Woźniakowski z Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Recenzenci: prof. zw. dr hab. Ryszard Kowalczyk z Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dr hab. prof. UP Marek Buś z Instytut Filologii Polskiej.

2. pierwsze ropczyckie czasopisma lokalne: „Przędza Myśli” (1928), „Przyszłość” (1928–1930), „Kwiat Młodej Myśli” (1936) i „Głos Ziemi Ropczyckiej” (1936), których edytowanie rozpoczęto po przewrocie majowym (1926).

W rezultacie kwerend opracowano listę redaktorów, korespondentów i prekursorów ropczyckich dziennikarstwa lokalnego oraz wykaz ich publikacji. Omówiono także współpracę redaktorów ropczyckich z redakcjami ww. pism. Dzięki tym osobom postępował na wsi wzrost zainteresowania prasą i słowem drukowanym.

Celem podjętych badań była diagnoza dorobku publicystycznego pierwszych korespondentów pism ludowych z powiatu ropczyckiego oraz dokonanie przeglądu ilościowego i tematycznego tekstów, a także wprowadzonych gatunków dziennikarskich. Ponadto ustalano zakresu oddziaływania tego typu piarstwa na wzrost czytelnictwa i powstanie prasy lokalnej w Ropczycach, której genezę również badano².

² Dysertacja zawiera **cztery rozdziały** (*Wokół pojęcia „prasa lokalna”, Konteksty i tło, Prekursorzy dziennikarstwa lokalnego, Problematyka ziemi ropczyckiej na łamach „Piaśta” i w prasie lokalnej Ropczyc w latach Drugiej Rzeczypospolitej*), **wstęp, zakończenie, wykaz źródeł i wykorzystanego piśmiennictwa** oraz **dwa aneksy** (*Wykaz publikacji ropczyckich posłów ludowych i Wykaz tekstów zamieszczonych prasie lokalnej Ropczyc*). Ponadto pracę uzupełniają: **tabele** (*Związki prekursorów dziennikarstwa ropczyckiego z prasą ludową, Zawartość tematyczna tekstów ropczyckich autorów w latach 1891–1918; Prasa ropczycka w okresie międzywojennym, Tematyka tekstów opublikowanych w poszczególnych numerach „Przyszłości”, Prasowość i literackość tekstów zamieszczonych w „Przyszłości”, Alfabetyczny wykaz autorów publikujących w miesięczniku „Przyszłość”, Autorzy publikujący w tygodniku „Głos Ziemi Ropczyckiej”, Tematyka tekstów opublikowanych na łamach „Głosu Ziemi Ropczyckiej”, Prasowość i literackość tekstów zamieszczonych w „Głosie Ziemi Ropczyckiej”, Parametry techniczne i cena ropczyckiej prasy lokalnej*); **mapy** (*Lokalizacja powiatu ropczycko-sędziszowskiego, Granice XVI-wiecznego powiatu pilzneńskiego oraz prawobrzeżnej części powiatu wiślickiego i sandomierskiego, Mapa powiatu ropczyckiego po przyłączeniu powiatu pilzneńskiego w 1934 roku, Sieć Kół TSL i czytelnicy TSL w Galicji i na Śląsku w 1908 roku, Zasięg dystrybuowania miesięcznika „Przyszłość” po uzyskaniu statusu pisma ogólnopolskiego*); **ilustracje** (*Aktorzy amatorskiego zespołu teatralnego w sztuce Gabrieli Zapolskiej Moralność Pani Dulskiej, Hrabia Kazimierz Starzeński, Ks. Stanisław Stojałowski, Ks. Stanisław Stojałowski i jego działalność społeczno-polityczna, Bolesław Wyślouch – senator, Winieta pierwszego numeru „Przyjaciela Ludu”, Portret Jana Stapińskiego zamieszczony w winiecie „Przyjaciela Ludu”, Posłowie chłopscy Franciszek Kramarczyk, Stanisław Potoczek i Wojciech Stręg, Portret Wojciecha Stręga, Michał Jedynak z żoną Karoliną z domu Maroń ok. 1913 roku, Posłowie Koła Polskiego reprezentującego Galicję w Parlamencie Austriackim w Wiedniu w 1911 roku, Jan Babicz z Niedźwiady ok. 1913 roku, Winieta „Przyjaciela Ludu” z debiutanckim tekstem Jana Babicza pt. Śpiący rycerze, Jan Siwula ok. 1900 roku, Portret Tomasza Dyły pędzla Zdzisława Pytła, Franciszek Stachnik w Krakowie ok. 1913 roku, Franciszek Stachnik ok. 1930 roku, Wkładka poświęcona w całości problematyce ziemi ropczyckiej z widocznym polem brakującego tekstu usuniętego przez cenzurę, Małopolscy posłowie Stronnictwa Ludowego w 1933 roku, Jan Henryk Jedynak ok. 1922 roku, Winieta „Przędzy*

Część pierwsza dysertacji pełni funkcję wprowadzenia do szczegółowej analizy i składa się z dwóch rozdziałów.

W pierwszym *Wokół pojęcia „prasa lokalna”* przedstawiano proces kształtowania się pojęcia „prasa lokalna” oraz rozwój tego segmentu prasy na ziemi polskiej od zaborów do współczesności, a także jej klasyfikację. W drugim rozdziale zatytułowanym *Konteksty i tło* wyjaśniono i doprecyzowano termin „ziemia ropczycka”. W tym celu odtworzono historyczno-geograficzne procesy kształtowania się mikroregionu ropczyckiego od powstania powiatu ropczyckiego w 1614 roku do likwidacji w 1937 roku. Nakreślono także obraz życia kulturalnego ziemi ropczyckiej od 1772 do września 1939 roku.

Druga część pracy odnosi się ściśle do regionu ropczyckiego i składa się także z dwóch rozdziałów. W rozdziale *Prekursorzy dziennikarstwa lokalnego* przedstawiono wkład lwowskich aktywistów, ks. Stanisława Stojałowskiego i Bolesława Wysłoucha, dla powstania ruchu ludowego oraz towarzyszące temu reperkusje, dotyczące czytelnictwa prasy, związane z powstaniem Stronnictwa Ludowego w 1895 roku w Rzeszowie. W szeregach tego ugrupowania działali pionierzy dziennikarstwa ropczyckiego: Wojciech Stręk, Michał Jedynek, Jan Babicz, Jan Siwula i Tomasz Dyło, pierwsi posłowie ludowi z powiatu ropczyckiego.

Ustalono, że to właśnie oni należeli do grona prekursorów miejscowego dziennikarstwa, gdyż pierwsi reprezentowali interesy włościan w mediach i parlamencie austriackim oraz pisywali na te tematy. Wszyscy urodzili się w powiecie ropczyckim i wywodzili się z warstwy chłopskiej. Z tego grona na szczególną uwagę zasługuje grupa utalentowanych, samorodnych pisarzy, a byli to: Michał Jedynek, Jan Babicz oraz Tomasz Dyło, a także Franciszek Stachnik i Jan Henryk Jedynek w okresie międzywojennym. Dzięki ich tekstom rozkwitała optyka niepodległej Ojczyzny kreowana z perspektywy warstwy chłopskiej i wzorce polityczno-narodowych i obywatelskich zachowań.

Publicystyka ropczyckich korespondentów zapoczątkowana w 1891 roku zaowocowała do 1918 ponad 300 tekstów. Należy przyznać, że wpłynęła znacząco na zmianę świadomości włościan w sferze politycznej, gospodarczej i oświatowej. Zaś samym korespondentem przynosiła olbrzymią popularność i polityczne uznanie, które skutecznie przekuwali na zwycięstwo w staraniach o mandat poselski. Bez wątpienia artykuły ropczyckich korespondentów znacząco wpłynęły na rozwój rynku czytelniczego, pobudzenie idei ruchu ludowego i niepodległościowego oraz zainteresowanie sprawami mieszkańców ropczyckiej wsi.

Myśli”, Zofia Leško z domu Gawlik, redaktorka „Przędzy Myśli” oraz ropczyckiej sekcji „Kuźni Młodych”, Winieta pierwszego numeru „Przyszłości”, Wilhelm Mach w 1928 roku, Nota informująca o zawieszeniu „Przyszłości” sporządzona przez Bibliotekę Narodową, Winieta zachowanego kwartalnika „Kwiat Młodej Myśli”, Zofia Dryja ok. 1945 roku, Roman Siła-Nowicki [portret], starosta ropczycki, Winieta tygodnika „Głos Ziemi Ropczyckiej). Rozprawę zamyka **wykaz skrótów** zamieszczony na, ostatniej, 411 stronie.

Zjawisko to jest ewenementem w historiografii ziemi ropczyckiej, ponieważ już nigdy potem nie pisano tak dużo na temat życia społecznego, gospodarczego i oświatowego mikroregionu ropczyckiego. Tym samym, prasa ludowa, realizowała liczne funkcje i cele spoczywające na tradycyjnych „środkach masowego komunikowania”.

Ostatni, czwarty rozdział *Problematyka ziemi ropczyckiej na łamach »Piaста« i w prasie lokalnej Ropczyc w latach Drugiej Rzeczypospolitej* składa się z dwóch podrozdziałów. Pierwszy zawiera analizę tekstów korespondentów chłopskich, którzy stopniowo zdobywali znaczące pozycje w redakcji „Piaста” oraz uznanie wśród czytelników. Podrozdział ten mieści również analizę wybranych korespondencji anonimowych autorów, którzy pisali o problemach mieszkańców ropczyckiej wsi. Warto zauważyć, iż jedną z przyczyn wzrostu amimowości były polityczne rozgrywki, które doprowadziły do eskalacji konfliktów w powiecie ropczyckim. Wskutek tego chłopci coraz częściej krytykowali, na łamach prasy i wiecach, sanacyjny system rządów i istniejącą sytuację gospodarczą. Prowokowali niezadowolonych, zubożałych chłopów, by stawiali czynny opór. Wzrost napięcia i bezwzględnie stłumione przez policję powstanie ropczyckie (1933 roku) oraz podziały wśród ludowców doprowadziły do osłabienia czytelnictwa prasy w badanym regionie. Również polityka rządu, który po maju 1926 roku piętnował działaczy ruchu ludowego, skutecznie destabilizowała czytelnictwo prasy.

W tej w burzliwej, politycznej atmosferze i trudnych warunkach ekonomicznych zrodziły się pierwsze, skromniutkie tytuły prasowe Ropczyc. Szczegółowo problem ten omówiono w rozdziale *Powstanie pierwszych czasopism w Ropczycach*. Jednak, wbrew oczekiwaniom i dotychczasowym tradycjom, periodyki lokalne nie kontynuowały tematyki preferowanej przez ludowców. Na dodatek znani w środowisku redaktorzy i korespondenci chłopscy zamilkli, co niewątpliwie wiązało się z ich przekonaniem politycznymi. Należy przy tym podpowiedzieć, że lokalni liderzy ludowi, mimo bogatego doświadczenia i dużego wpływu na rynek czytelnictwa prasy, nie potrafili powołać własnego lokalnego tytułu prasowego. Dlatego też w latach dwudziestych ubiegłego wieku punkt ciężkości w zakresie inicjatyw prasowo-wydawniczych przeniósł się na szkoły. Wówczas wydawcami i redaktorami pierwszych pism byli nauczyciele o prorządowych, sanacyjnych sympatiach. Zapewne to spowodowało, że pierwsze czasopisma nie znalazły uznania w lokalnej społeczności, zdominowanej przez miejscowe odłamy ruchu ludowego. Wskutek tego efemerydy „Przędza Myśli” (1928), „Przyszłość” (1928–1930), „Kwiat Młodej Myśli” (1936) i „Głos Ziemi Ropczyckiej” (1936) szybko zniknęły z rynku czytelniczego.

Paradoksem jest również fakt, że w instytucjach, szkołach, bibliotekach i ośrodkach kultury nie zachowały się nawet pojedyncze egzemplarze tych. Obecnie dostępne są wyłącznie w Bibliotece Narodowej i Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy. Jedynie autopsja autorska umożliwiła ich rozpoznanie i doko-

nanie analizy merytorycznej. Dodatkowo badania utrudnił niedostatek prymarnych źródeł o wydawcach i redaktorach. Dlatego nie było możliwe wyczerpujące i rzetelne opracowanie not biograficznych twórców prasy lokalnej.

Przeprowadzone badania pozwoliły na ujawnienie nowych faktów oraz korektę wielu przyczynków do dotychczasowego stanu wiedzy o prasie i kulturze ropczyckiej wsi. Przejawia się to między innymi w tym, że:

- dookreślono termin „ziemia ropczycka”, który funkcjonował w piśmiennictwie od początku XX wieku, lecz nie był odpowiednio sprecyzowany;
- odnaleziono pierwsze publikacje prasowe, dotyczące ziemi ropczyckiej, autorstwa Kazimierza hrabiego Starzyńskiego z Góry Ropczyckiej, opublikowane w krakowskim „Czasie”;
- usystematyzowano i sporządzono biogramy pierwszych posłów wywodzących się z powiatu ropczyckiego, a zasiadających w ławach parlamentarnych do 1939 roku;
- zweryfikowano błędne dane faktograficzne w biogramach Michała Jedynaka, Franciszka Stachnika i Tomasza Dyły zamieszczone w *Polskim słowniku biograficznym*, *Encyklopedii Rzeszowa* i *Słowniku działaczy ruchu ludowego*.

Ponadto:

- autorka dotarła do wszystkich numerów „Przyjaciela Ludu” pozostającego w rozproszeniu w bibliotekach polskich i zagranicznych oraz do niedostępnej w kraju „Gazety Ludowej” (1906–1914) wydawanej przez Jana Babiczka z Niedźwiady. Roczniki tego tytułu autorka odnalazła w bibliotece lwowskiej im. Stefanyka i Bibliotece Uniwersytetu Lwowskiego;
- z autopsji zewidencjonowano dorobek ropczyckich autorów publikujących na łamach lwowskich czasopism jak: „Przyjaciela Ludu”, „Gazeta Ludowa” oraz w „Piaście”. Na ich podstawie sporządzono bibliografię tekstów dotyczących powiatu ropczyckiego za lata 1889–1939;
- zapoczątkowano na szerszą skalę badania nad prasą lokalną Ropczyc i dokonano wyczerpującej korekty dotychczasowych ustaleń odnośnie do tytułów wydawanych w Ropczycach. Na tej podstawie ustalono pełną listę czasopism wydanych do wybuchu wojny;
- odnaleziono (w zbiorach prywatnych) najwcześniejszą, nieznaną badaczom „Przędę Myśli” (1928). Tytuł ten otwiera historię prasy ziemi ropczyckiej;
- opracowano noty biograficzne redaktorów, korespondentów i współpracowników prasy ludowej i lokalnej, o których uzyskano dane;
- opracowano bibliografię zawartość „Przyszłości” (1928–1930) oraz „Głosu Ziemi Ropczyckiej”(1936);

- ustalono nieznanym badaczom fakt funkcjonowania drukarni żydowskiej w Ropczycach oraz jej właścicieli, którymi byli (?) Epstein (1928) i Pinkas Hansenkopft (l. 1928–1930);

Niezwykle pomocne były również ustne informacje ostatniego świadka Zofii Dryji (ur. 29 listopada 1922 roku w Ropczycach), pamiętającej kulisy powstania pisma szkolnego „Kwiatu Młodej Myśli” (1936), którego była redaktorką.

Rozprawa *Ludzie prasy i czasopiśmiennictwo ziemi ropczyckiej od schyłku XIX wieku do 1939 roku* stanowi pierwsze tak obszerne studium na temat pionierów ropczyckiego dziennikarstwa lokalnego i początków czasopiśmiennictwa na ziemi ropczyckiej. Autorka jest przeświadczona, że rozprawa będzie inspiracją dla dalszych badań nad bogatą historią i kulturą mikroregionu ropczyckiego.